2026-yil
9(1)-son

“FAN VA TA’LIM YANGILIKLARI”

ILMIY - METODIK

JURNALI

saen.uz

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9(1)-son

Bosh muharrir:
Shoumarov G‘ayrat Bahromovich, psixologiya fanlari doktori, akademik

Bosh muharrir o‘rinbosari:
Qodirov Umarali Do‘stqobilovich, psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Mas’ul kotib:
Muqimov Alisher

Texnik muharrir:
Qarshiyev Jamshid Murotaliyevich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.

TAHRIR HAY’ATI:

01.00.00 – FIZIKA-MATEMATIKA FANLARI
Ayupov Shavkat Abdullayevich, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
A’zamov Abdulla, fizika-matematika fanlari doktori, akademik
Zohidov Erkin A’zamovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

02.00.00 – KIMYO FANLARI
Normaxamatov Nodirali Soxobataliyevich, kimyo fanlar doktori, professor
Tojibayev Komiljon Sharobitdinovich, kimyo fanlar doktori, akademik

03.00.00 – BIOLOGIYA FANLARI
Abdurahmonov Ibrohim Yo‘lchiyevich, biologiya fanlari doktori, akademik
Sulaymonov Botirjon Abdushukurovich, biologiya fanlari doktori, akademik

04.00.00 – GEOLOGIYA-MINERALOGIYA FANLARI
Fayziyev Abdulhaq Radjabovich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor
Husanov Sultonboy To‘xtayevich, geologiya-mineralogiya fanlari doktori, professor

05.00.00 – TEXNIKA FANLARI
Allayev Qahramon Rahimovich, texnika fanlari doktori, akademik
Majidov Inom Urishevich, texnika fanlari doktori, professor
Turobjonov Sadritdin Maxamatdinovich, texnika fanlari doktori, akademik
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

06.00.00 – QISHLOQ XO‘JALIGI FANLARI
Namozov Shodmon Ergashovich, qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, akademik
Shoumarov Hikmat Bahromovich, qishloq xo‘jaligi fanlari nomzodi, professor

07.00.00 – TARIX FANLARI
Ziyo Azamat Hamid o‘g‘li, tarix fanlari doktori, akademik
Sagdullayev Anatoliy Sagdullayevich, tarix fanlari doktori, akademik
Yusupova Diloram Yunusovna, tarix fanlari doktori, akademik

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, iqtisod fanlari doktori, akademik
Musayev Behzod Anvarovich, iqtisod fanlari nomzodi
To‘xliyev Nurislom, iqtisod fanlari doktori, akademik
G‘ulomov Saidahror Saidahmedovich, iqtisod fanlari doktori, akademik

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9(1)-son

09.00.00 – FALSAFA FANLARI
Nazarov Qiyom Normirzayevich, falsafa fanlari doktori, professor
Saifnazarov Ismoil Saifnazarovich, falsafa fanlari doktori, professor

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI
Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor
Sirojiddinov Shuhrat Samariddinovich, filologiya fanlari doktori, akademik
Xidirov Rajab Gulmatovich, filologiya fanlari nomzodi, dotsent (Tojikiston)

11.00.00 – GEOGRAFIYA FANLARI
Nigmatov Asqar Nigmatullayevich, geografiya fanlari doktori, professor
Tojiyeva Zulxumor Nazarovna, geografiya fanlari doktori, professor

12.00.00 – YURIDIK FANLAR
Rustamboyev Mirzayusuf Hakimovich, yuridik fanlar doktori, professor
Saidov Akmal Xolmatovich, yuridik fanlar doktori, akademik
Xolmo'minov Jumanazar Toshtemirovich, yuridik fanlar doktori, professor
Qodirov Bobiromon Bekmurodovich, yuridik fanlar doktori, professor

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI
Djurayev Risboy Haydarovich, pedagogika fanlari doktori, akademik
Ibraimov Xolboy, pedagogika fanlari doktori, akademik
Musurmonova Oynisa, pedagogika fanlari doktori, professor
Umarov Bahrom Norboyevich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

14.00.00 – TIBBIYOT FANLARI
Akilov Xabibulla Ataullayevich, tibbiyot fanlari doktori, professor
Nazirov Feruz Gafurovich, tibbiyot fanlari doktori, akademik

15.00.00 – FARMATSEVTIKA FANLARI
Abdullabekova Viloyat Nurillabekovna, farmatsevtika fanlari doktori, professor
Tulaganov Abduqodir Abdurahmonovich, farmatsevtika fanlari doktori, professor

16.00.00 – VETERINARIYA FANLARI
Daminov Asadullo Suvonovich, veterinariya fanlari doktori, professor
Jabborov Shuhrat Abdumajidovich, veterinariya fanlari doktori, professor
G'afurov Aktam G'afurovich, veterinariya fanlari doktori, professor

17.00.00 – SAN'ATSHUNOSLIK FANLARI
Ahmedova Nigora Rahimovna, sanatshunoslik fanlari doktori, professor
Hakimov Akbar Abdullayevich, san'atshunoslik fanlari doktori, akademik

18.00.00 – ARXITEKTURA FANLARI
Nozilov Dodo Avazovich, arxitektura fanlari doktori, professor
Uralov Axtam Sindarovich, arxitektura fanlari doktori, professor

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI
Abdusamatov Hasanboy Usmonjon o'g'li, psixologiya fanlari doktori, professor
Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor
Karimova Vasila Mamanosirovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Halimova Mashraboy Vohidovna, psixologiya fanlari doktori, professor
Lazar Drajeta, psixologiya fanlari doktori, professor, Belgrad, Serbiya
Karpinskiy Konstantin Viktorovich, psixologiya fanlari doktori, professor, Grodno, Belarussiya
Suletbayeva Ella Serikbayevna, psixologiya fanlari doktori, dotsent

22.00.00 – SOTSIOLOGIYA FANLARI
Bekmurodov Mansur Bobomurodovich, sotsiologiya fanlari doktori, professor
Toshmuhamedova Dilorom Gafurdjanovna, sotsiologiya fanlari doktori

23.00.00 – SIYOSIY FANLAR
Fayzullayev Alisher Omonullayevich, siyosiy fanlar doktori, professor
Hasanov Otabek Abdurashidovich, siyosiy fanlar doktori
Paxrutdinov Shukritdin Ilyasovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Omonov Baxtiyor Axtamovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Quronboyev Qahramon Qo'chqorovich, siyosiy fanlar doktori, professor
Avazov Komil Xolliyevich, siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori

24.00.00 – ISLOMSHUNOSLIK FANLARI
Ibrohimov Ne'matulla, filologiya fanlari doktori, akademik
Islomov Zohidjon Mahmudovich, filologiya fanlari doktori, professor

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
9(1)-son

UDK: 355.237

Yadgarov Jamshid Narziyevich,
O‘zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va mudofaa “Umumqo‘shin tayyorgarligi” kafedrasi katta o‘qituvchisi, dotsent, podpolkovnik

HARBIY XIZMATCHILARNI KASBIY FAOLIYATGA MUNOSIB TAYYORLASH

Annotatsiya. Mazkur maqolada harbiy xizmatchilarni zamonaviy kasbiy faoliyatga tayyorlashning mazmuni, tarkibiy tuzilishi va pedagogik-psixologik asoslari tahlil qilinadi. Harbiy xizmat sharoitida xizmatchidan nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalar bilan bir qatorda murakkab vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish, psixologik barqarorlikni saqlash, jismoniy tayyorgarlikni namoyon etish, jamoa bilan samarali hamkorlik qilish hamda kasbiy-axloqiy me’yorlarga rioya etish talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan, maqolada harbiy xizmatchining kasbiy tayyorgarligi kasbiy-bilim, amaliy-kompetensiyaviy, psixologik, jismoniy hamda kasbiy-axloqiy-motivatsion komponentlarning o‘zaro bog‘liqligi asosida yoritilgan. Shuningdek, kasbiy tayyorgarlikni diagnostika, individual rejalashtirish, integrallashgan mashg‘ulot, murakkab vaziyatlarni modellashtirish va yakuniy baholash bosqichlari asosida tashkil etish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: harbiy xizmatchi, kasbiy tayyorgarlik, kasbiy kompetensiya, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik, harbiy ta’lim, kasbiy motivatsiya, amaliy ko‘nikma, qaror qabul qilish, harbiy xizmat.

ПОДГОТОВКА ВОЕННОСЛУЖАЩИХ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье рассматриваются содержание, структура и педагогико-психологические основы подготовки военнослужащих к профессиональной деятельности. Современная военная служба требует от военнослужащего не только теоретических знаний и практических навыков, но и способности принимать оперативные решения в сложных ситуациях, сохранять психологическую устойчивость, поддерживать необходимый уровень физической подготовленности, эффективно взаимодействовать в коллективе и соблюдать профессионально-нравственные нормы. Профессиональная подготовка военнослужащих рассматривается через пять взаимосвязанных компонентов: профессионально-знаниевый, практико-компетентностный, психологический, физический и профессионально-нравственно-мотивационный. Обоснована целесообразность организации подготовки на основе диагностики, индивидуального планирования,

интегрированной тренировки, моделирования сложных ситуаций и итоговой оценки.

Ключевые слова: военнослужащий, профессиональная подготовка, профессиональная компетентность, психологическая устойчивость, физическая подготовка, военное образование, профессиональная мотивация, практические навыки, принятие решений, военная служба.

PREPARING MILITARY PERSONNEL FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Abstract. This article examines the content, structure, and pedagogical and psychological foundations of preparing military personnel for professional activity. Modern military service requires not only theoretical knowledge and practical skills, but also the ability to make timely decisions in complex situations, maintain psychological resilience, demonstrate an appropriate level of physical readiness, cooperate effectively within a team, and follow professional and ethical standards. Professional preparation is considered through five interrelated components: professional knowledge, practical competence, psychological resilience, physical readiness, and professional-ethical motivation. The article also examines the organization of professional preparation through diagnostic assessment, individual planning, integrated training, complex-situation modelling, and final evaluation.

Keywords: military personnel, professional training, professional competence, psychological resilience, physical readiness, military education, professional motivation, practical skills, decision-making, military service.

Kirish. Zamonaviy harbiy xizmat sharoitida harbiy xizmatchilarning kasbiy tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablar mazmunan kengayib, murakkablashib bormoqda. Harbiy xizmatchi xizmat faoliyati davomida vaqt cheklovi, yuqori mas’uliyat, noaniqlik, jismoniy yuklama va psixologik zo‘riqish sharoitida faoliyat yuritishi mumkin. Bunday sharoitlarda xizmat vazifalarini samarali bajarish uchun faqat muayyan nazariy bilimlarning mavjudligi yetarli bo‘lmay, egallangan bilimlarni amaliy faoliyatda qo‘llash, tezkor va asoslangan qarorlar qabul qilish, vaziyatga moslashish hamda o‘z harakatlarini nazorat qila olish qobiliyatlari ham talab etiladi. Shu sababli harbiy ta’lim jarayonini faqat nazariy bilimlarni egallash yoki alohida amaliy mashqlarni bajarish bilan cheklash yetarli emas. Kasbiy tayyorgarlik bilim, ko‘nikma, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik va kasbiy qadriyatlarning yaxlit tizimi sifatida tashkil etilishi lozim.

Harbiy xizmatchining kasbiy faoliyatga tayyorgarligi, avvalo, uning egallagan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishi, vaziyatni tezkor tahlil qilishi, tegishli qaror qabul qilishi va o‘z harakatlari natijasini baholay olishi bilan belgilanadi. Shu jihatdan, harbiy ta’lim jarayonida nazariy tayyorgarlik va amaliy mashg‘ulotlarning o‘zaro uzviyligini ta’minlash, xizmat faoliyatiga xos vaziyatlarni modellashtirish

hamda xizmatchilarning mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga bag‘ishlangan tadqiqotlarda ham nazariy bilimlarni amaliy tajriba va uzluksiz tayyorgarlik bilan uyg‘unlashtirish zarurligi ta’kidlangan [1].

Harbiy tayyorgarlik jarayonida jismoniy va psixofizik tayyorgarlikning ahamiyati ham alohida o‘rin tutadi. Harbiy xizmatning o‘ziga xos xususiyatlari xizmatchidan nafaqat jismoniy chidamlilik, balki yuqori diqqat, tezkor fikrlash, hissiy holatni boshqarish va murakkab sharoitlarda faoliyat barqarorligini saqlashni talab etadi. Tadqiqotlarda kursantlarning kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarligida jismoniy sifatlar, psixologik holat va funksional imkoniyatlarning o‘zaro bog‘liqligi ko‘rsatilgan [2]. Bu esa jismoniy tayyorgarlikni kasbiy tayyorgarlikning boshqa tarkibiy qismlaridan ajratib emas, balki ular bilan o‘zaro bog‘liq holda tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, stress sharoitida faoliyat samaradorligini saqlash uchun maxsus psixologik tayyorgarlik elementlaridan foydalanish zarurligi ilmiy adabiyotlarda ham qayd etilgan [3; 4]. Psixologik barqarorlikning yetarli darajada shakllanganligi harbiy xizmatchining bosim ostida vaziyatni to‘g‘ri baholashi, e’tiborini muhim vazifaga yo‘naltirishi va faoliyatini izchil davom ettirishiga yordam beradi. Shu sababli kasbiy tayyorgarlik jarayonida psixologik tayyorgarlikni muntazam ravishda rivojlantirish, murakkab vaziyatlarga moslashtirilgan mashg‘ulotlardan foydalanish va xizmatchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Yuqoridagi jihatlar harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonini kompleks yondashuv asosida tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi. Bunda kasbiy bilim va amaliy kompetensiya bilan bir qatorda psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik hamda kasbiy-axloqiy motivatsiyani bir butun tizim sifatida shakllantirish muhimdir. Mazkur yondashuv harbiy xizmatchining kasbiy faoliyatga tayyorgarligini yanada izchil tashkil etish va uning xizmat vazifalarini turli sharoitlarda bajarish imkoniyatlarini rivojlantirish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Tadqiqotning asosiy maqsadi harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning tarkibiy tuzilishini aniqlash va mazkur jarayonni takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Ushbu maqsad asosida harbiy xizmatchilarning kasbiy tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablarni tahlil qilish, kasbiy tayyorgarlikning asosiy komponentlarini aniqlash, tayyorgarlik jarayonining bosqichlarini tizimlashtirish, murakkab xizmat vaziyatlarini modellashtirish imkoniyatlarini ko‘rsatish hamda kasbiy tayyorgarlik natijalarini kompleks baholash mezonlarini ishlab chiqish vazifalari belgilandi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va pedagogik modellashtirish

usullaridan foydalanildi. Harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayoni kasbiy bilim, amaliy kompetensiya, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik va kasbiy-axloqiy motivatsiyaning o‘zaro bog‘liq tizimi sifatida qaraldi. Tadqiqot metodologiyasini belgilashda harbiy ta’limning o‘ziga xos xususiyatlari, kasbiy faoliyatning murakkabligi hamda xizmatchidan talab etiladigan bilim, ko‘nikma va shaxsiy sifatlarning o‘zaro uyg‘unligi asos qilib olindi.

Kasbiy tayyorgarlikning mazmunini belgilashda xizmatchining alohida ko‘nikmalarni egallashi bilan bir qatorda, ularni real va modellashtirilgan xizmat vaziyatlarida kompleks qo‘llay olishi asosiy mezon sifatida olindi. Shu maqsadda kasbiy tayyorgarlikning tarkibiy qismlari o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilinib, nazariy bilimlarning amaliy faoliyatga tatbiq etilishi, murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilish, jamoaviy hamkorlik va o‘z faoliyatini tahlil qilish imkoniyatlariga alohida e’tibor qaratildi. Harbiy tayyorgarlikda stress omillarining o‘quv faoliyati va natijalariga ta’siri ham hisobga olinishi lozimligi ilmiy tadqiqotlarda ko‘rsatilgan [5]. Shu sababli mashg‘ulotlarning murakkablik darajasini bosqichma-bosqich oshirish, turli xizmat vaziyatlarini modellashtirish va xizmatchini o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashtirish muhim metodik shart sifatida belgilandi.

Bundan tashqari, tadqiqot jarayonida harbiy xizmatchining individual tayyorgarlik darajasi va rivojlanish imkoniyatlarini hisobga olishga ham e’tibor qaratildi. Bu esa kasbiy tayyorgarlikni bir xil talablar asosida tashkil etish bilan bir qatorda, aniqlangan ehtiyoj va kamchiliklardan kelib chiqib individual rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi. Mazkur yondashuv harbiy xizmatchilarning kasbiy tayyorgarligini izchil takomillashtirish va o‘quv mashg‘ulotlarini amaliy faoliyat talablariga yanada yaqinlashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash masalasi pedagogika, psixologiya, jismoniy tayyorgarlik va kasbiy kompetensiyani rivojlantirish yo‘nalishlaridagi tadqiqotlar bilan bevosita bog‘liq. O‘zbekiston harbiy ta’limi sharoitida olib borilgan tadqiqotlarda kasbiy kompetensiyani shakllantirishda tizimli kasbiy rivojlanish, nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan birlashtirish va uzluksiz tayyorgarlik muhimligi ko‘rsatilgan [1].

Bloshchynskyi va hammualliflar kursantlarning psixofizik tayyorgarligini shakllantirishda jismoniy tayyorgarlikning ahamiyatini asoslab, uning kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarlik bilan bog‘liqligini ko‘rsatganlar [2].

Harbiy va xavfsizlik sohasidagi xodimlarning stressli sharoitlarda barqaror faoliyat yuritishiga doir tadqiqotlarda psixologik tayyorgarlikni maxsus mashg‘ulotlar bilan mustahkamlash masalasiga e’tibor qaratilgan. Jones va hammualliflar tomonidan ishlab chiqilgan ARENA dasturida stressli va noaniq sharoitlarda faoliyat samaradorligini saqlashga qaratilgan psixologik ko‘nikmalarni rivojlantirishga urg‘u berilgan [4].

Shuningdek, harbiy tayyorgarlik jarayonida rezilyentlikning ahamiyatini o‘rgangan tadqiqotlarda yuqori psixologik barqarorlik stress darajasining pasayishi va harbiy faoliyat samaradorligining yuqoriroq bo‘lishi bilan bog‘liqligi aniqlangan

[6]. Boshqa tadqiqotlarda esa qisqa muddatli rezilyentlik treningining yuqori stress sharoitidagi harbiy mashg‘ulotlarda psixologik moslashuvga ijobiy ta’siri o‘rganilgan [7].

Mazkur ilmiy izlanishlarni umumlashtirish harbiy xizmatchining kasbiy tayyorgarligini alohida ko‘nikmalar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘liq kasbiy, jismoniy, psixologik va axloqiy sifatlarning yaxlit tizimi sifatida ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi.

Harbiy xizmatchilarning kasbiy tayyorgarligi tarkibi

Harbiy xizmatchining kasbiy tayyorgarligini beshta asosiy komponentning o‘zaro uyg‘unligi asosida tavsiflash mumkin.

Birinchi komponent — kasbiy-bilim komponenti. U harbiy xizmatchining harbiy nizomlar, xizmat faoliyatining nazariy asoslari, qurol-aslaha va texnik vositalardan foydalanish qoidalari, xavfsizlik talablari hamda o‘z mutaxassisligi bo‘yicha zarur bilimlarni egallashini nazarda tutadi. Kasbiy bilimlar keyingi amaliy faoliyat uchun nazariy asos vazifasini bajaradi.

Ikkinchi komponent — amaliy-kompetensiyaviy komponent. Bu xizmatchining egallagan bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llay olish qobiliyati bilan belgilanadi. Vaziyatni baholash, zarur harakatlar ketma-ketligini belgilash, jamoa bilan hamkorlik qilish, texnik vositalardan to‘g‘ri foydalanish va topshiriqni belgilangan talablar asosida bajarish mazkur komponentning asosiy mazmunini tashkil etadi. Harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda nazariy tayyorgarlikning amaliy faoliyat bilan bog‘lanishi alohida ahamiyatga ega [1].

Uchinchi komponent — psixologik komponent. Harbiy xizmatning murakkab sharoitlarida xizmatchining hissiy holatini boshqara olishi, stressga bardoshliligi, diqqatni jamlashi, tezkor fikrlashi va bosim ostida oqilona qaror qabul qilishi kasbiy tayyorgarlikning muhim ko‘rsatkichlaridan biridir. Mudofaa va xavfsizlik xodimlarining barqaror faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan tadqiqotlarda ham psixologik ko‘nikmalarni muntazam shakllantirish zarurligi ko‘rsatilgan [3; 4].

To‘rtinchi komponent — jismoniy tayyorgarlik. Jismoniy tayyorgarlik harbiy xizmatchining xizmat vazifalarini bajarish uchun zarur bo‘lgan kuch, chidamlilik, tezkorlik, chaqqonlik va koordinatsion qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Kursantlarning psixofizik tayyorgarligiga bag‘ishlangan tadqiqotlarda jismoniy tayyorgarlik kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismi sifatida ko‘rsatilgan [2].

Beshinchi komponent — kasbiy-axloqiy va motivatsion komponent. Harbiy xizmatchining xizmat burchiga mas’uliyatli munosabati, intizomi, kasbiy qadriyatlarga sodiqligi, jamoa manfaatlarini hisobga olishi va topshiriqni vijdonan bajarishga tayyorligi mazkur komponentning mazmunini tashkil etadi.

Demak, mazkur komponentlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki yagona kasbiy tayyorgarlik tizimining o‘zaro bog‘liq qismlari sifatida namoyon bo‘ladi.

Ularning uyg‘un shakllanishi harbiy xizmatchining turli xizmat sharoitlarida kasbiy vazifalarni bajarishga tayyorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Kasbiy tayyorgarlikni tashkil etish bosqichlari

Harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonini diagnostika, individual rejalashtirish, integrallashgan tayyorgarlik, murakkab vaziyatlarni modellashtirish va yakuniy baholash bosqichlari asosida tashkil etish mumkin.

Dastlab xizmatchining mavjud bilim, amaliy ko‘nikma, jismoniy va psixologik tayyorgarlik darajasi aniqlanadi. Diagnostika natijalari asosida rivojlantirilishi lozim bo‘lgan jihatlar belgilanadi va individual tayyorgarlik yo‘nalishlari ishlab chiqiladi. Keyingi bosqichda nazariy bilimlarni mustahkamlash bilan birga amaliy mashg‘ulotlar, jismoniy tayyorgarlik va psixologik mashqlar o‘zaro uyg‘unlashtiriladi.

Tayyorgarlikning muhim bosqichlaridan biri murakkab xizmat vaziyatlarini modellashtirishdir. Bunday mashg‘ulotlarda vaqt cheklovi, kutilmagan vaziyatlar, jamoaviy hamkorlik, mas’uliyat va tezkor qaror qabul qilish kabi omillar hisobga olinadi. Harbiy tayyorgarlikda real vaziyatga yaqin sharoitlarni modellashtirish va psixologik yuklamani me’yorida qo‘llash xizmatchining barqaror faoliyat ko‘rsatish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [5].

Yakuniy bosqichda tayyorgarlik natijalari kompleks baholanadi. Bunda nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy harakatlar, qaror qabul qilish sifati, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik va kasbiy intizom ko‘rsatkichlari ham hisobga olinishi lozim.

Muhokama. Harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda amaliy faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvni kuchaytirish muhim. Chunki xizmat vazifalarini bajarish jarayonida bilimning mavjudligi emas, balki uni muayyan vaziyatda to‘g‘ri, tezkor va o‘z vaqtida qo‘llash qobiliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ta’lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy topshiriqlar bilan mustahkamlash, o‘quv vaziyatlarini real xizmat faoliyatiga imkon qadar yaqinlashtirish va xizmatchilarning mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish zarur.

Shu nuqtayi nazardan, mashg‘ulotlarda muammoli vaziyatlar, amaliy topshiriqlar, jamoaviy mashqlar, modellashtirilgan xizmat holatlari va refleksiv tahlildan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday mashg‘ulotlar xizmatchining mavjud bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash, vaziyatni tahlil qilish, muqobil harakatlarni baholash va maqbul qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi. Ayniqsa, vaqt cheklangan, axborot to‘liq bo‘lmagan yoki vaziyat tez o‘zgaradigan sharoitlarni modellashtirish kasbiy tayyorgarlikning amaliy yo‘nalishini kuchaytiradi. Xizmatchining mashg‘ulotdan keyin o‘z harakatlarini tahlil qilishi, yo‘l qo‘yilgan xatolar sabablarini aniqlashi va keyingi faoliyat uchun tegishli xulosalar chiqarishi kasbiy rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi.

Psixologik tayyorgarlikni ham alohida mashg‘ulotlar doirasida emas, balki umumiy kasbiy tayyorgarlik jarayoniga integratsiya qilish maqsadga muvofiq.

Chunki harbiy xizmat jarayonida jismoniy yuklama, vaqt bosimi, mas'uliyat va noaniqlik kabi omillar bir vaqtning o‘zida namoyon bo‘lishi mumkin. Mudofaa va xavfsizlik xodimlari uchun ishlab chiqilgan trening dasturlarida psixologik tayyorgarlikning moslashuvchanligi, amaliy mashg‘ulotlar va mustaqil o‘rganish elementlarini uyg‘unlashtirishga e'tibor qaratilgan [4]. Shuningdek, harbiy xizmatchilarning stressga munosabati va rezilyentlik darajasi ularning tayyorgarlik jarayonidagi faoliyat ko‘rsatkichlari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkinligi aniqlangan [6]. Shu jihatdan, psixologik tayyorgarlikni muntazam va bosqichma-bosqich tashkil etish xizmatchilarning murakkab vaziyatlarda o‘zini boshqarish, diqqatni jamlash va faoliyat barqarorligini saqlash imkoniyatlarini rivojlantiradi.

Kasbiy tayyorgarlikning yana bir muhim jihati jamoaviy hamkorlik va o‘zaro muvofiqlashtirilgan harakatlarni shakllantirish bilan bog‘liq. Harbiy xizmat ko‘p hollarda individual emas, balki guruh va bo‘linma tarkibidagi faoliyatni talab qilgani sababli mashg‘ulotlarda o‘zaro aloqa, vazifalarni taqsimlash, buyruq va ko‘rsatmalarni aniq bajarish hamda umumiy maqsadga erishish ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham e'tibor qaratish lozim. Bunday yondashuv individual tayyorgarlik natijalarini jamoaviy faoliyat talablari bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Bundan tashqari, kasbiy tayyorgarlikni baholashda faqat yakuniy natijani emas, balki xizmatchining individual rivojlanish dinamikasini ham hisobga olish lozim. Bunda nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalar, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik va kasbiy intizomning o‘zgarish ko‘rsatkichlarini izchil kuzatib borish maqsadga muvofiq. Bu yondashuv tayyorgarlik jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtirish, aniqlangan kamchiliklarni o‘z vaqtida bartaraf etish va keyingi mashg‘ulotlar mazmunini takomillashtirish imkonini beradi.

Umuman olganda, muhokama natijalari harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda bilim, amaliy ko‘nikma, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik va kasbiy-axloqiy sifatlarni yagona tizimda shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi. Bunda tayyorgarlik jarayonining mazmuni xizmat faoliyatining real talablariga yaqinlashtirilishi va baholash jarayoni xizmatchining individual rivojlanishini aks ettirishi muhimdir.

Amaliy takliflar. Harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash samaradorligini oshirish uchun o‘quv mashg‘ulotlarida nazariy bilim va amaliy faoliyatning uzviyligini ta'minlash, murakkab xizmat vaziyatlarini modellashtirish, psixologik barqarorlikni rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni muntazam tashkil etish hamda jismoniy tayyorgarlikni kasbiy vazifalar mazmuni bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq. Shuningdek, har bir harbiy xizmatchining tayyorgarlik darajasidan kelib chiqib individual rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash, mashg‘ulot yakunida refleksiv tahlilni yo‘lga qo‘yish va baholash jarayonida bilim, amaliy ko‘nikma, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik hamda kasbiy-axloqiy sifatlarni kompleks hisobga olish tavsiya etiladi.

Xulosa. Harbiy xizmatchilarni kasbiy faoliyatga munosib tayyorlash ko‘p komponentli va uzluksiz pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Uning mazmuni kasbiy bilimlarni egallash bilan cheklanmay, amaliy kompetensiya, psixologik barqarorlik, jismoniy tayyorgarlik va kasbiy-axloqiy motivatsiyaning birgalikda shakllantirilishini taqozo etadi. Mazkur tarkibiy qismlarning o‘zaro uyg‘unligi harbiy xizmatchining xizmat vazifalarini turli sharoitlarda mustaqil, mas’uliyatli va izchil bajarishiga zarur zamin yaratadi.

Tahlil qilingan ilmiy manbalar harbiy tayyorgarlikda nazariy va amaliy mashg‘ulotlarning uyg‘unligi, psixologik barqarorlikni rivojlantirish, jismoniy tayyorgarlikni takomillashtirish hamda murakkab vaziyatlarni modellashtirish muhimligini ko‘rsatadi [1–8]. Ayniqsa, kasbiy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llash, vaqt va axborot cheklangan sharoitlarda qaror qabul qilish hamda kutilmagan holatlarda o‘z faoliyatini boshqara olish ko‘nikmalarini shakllantirish kasbiy tayyorgarlikning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Shuningdek, kasbiy tayyorgarlik jarayonida harbiy xizmatchilarning individual imkoniyatlari va mavjud tayyorgarlik darajasini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Diagnostika natijalariga asoslangan individual yondashuv orqali xizmatchining rivojlantirilishi lozim bo‘lgan jihatlarini aniqlash, mashg‘ulotlar mazmunini moslashtirish va kasbiy rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatib borish mumkin. Bunda baholash faqat yakuniy natijani aniqlash vositasi bo‘lib qolmasdan, keyingi tayyorgarlik yo‘nalishlarini belgilashga xizmat qiluvchi pedagogik vosita sifatida qaralishi zarur.

Shu sababli harbiy ta’lim jarayonida kasbiy tayyorgarlikning yaxlit modelini qo‘llash, nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan integratsiyalash, murakkab xizmat vaziyatlarini modellashtirish va psixologik-jismoniy tayyorgarlikni o‘zaro uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv harbiy xizmatchilarning kasbiy kompetensiyasini izchil rivojlantirish, xizmat vazifalarini bajarishga tayyorgarligini mustahkamlash hamda turli sharoitlarda faoliyat samaradorligini ta’minlash uchun zarur pedagogik asoslarni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shomuratov Z.Z., Dushanov Sh.Sh., Ziyadullaev A.Sh. Development of Professional Competence in Military Personnel in Uzbekistan // European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2024. – Vol. 27. – P. 116–122.

2. Bloshchynskyi I., Griban G., Okhrimenko I., Stasiuk V., Suprun D., Nedvyha O., Neurova A., Dovgan N., Dikhtiarenko Z., Yeromenko E., Malynskyi I., Prontenko K. Formation of Psychophysical Readiness of Cadets for Future Professional Activity // The Open Sports Sciences Journal. – 2021. – Vol. 14. – P. 1–8. – DOI: 10.2174/1875399X02114010001.

3. Fogtmann A., et al. The Benefit of Mental Skills Training on Performance and Stress Response in Military Personnel // Frontiers in Psychology. – 2019. – Vol. 10. – Article 2964.

4. Jones M.V., Smith N., Walker L., Turner M., McCann A., Braithwaite E., Burns D., Emmerson P., Webster L., Jones M. Development of the ARENA Training Programme for Resilient Performance in Defense and Security Settings // Military Psychology. – 2025. – Vol. 37, №1. – P. 1–13. – DOI: 10.1080/08995605.2023.2268495.

5. Vartanian O., Boscarino C., Jarmasz J., Zotov V. Training-Related Stress and Performance in the Military // Handbook of Military Sciences. – Springer, 2022. – P. 1–21. – DOI: 10.1007/978-3-030-02866-4_60-1.

6. Skala K., et al. Resilience as a Protective Factor in Basic Military Training, a Longitudinal Study of the Swiss Armed Forces // International Journal of Environmental Research and Public Health. – 2021. – Vol. 18, №11. – Article 6077. – DOI: 10.3390/ijerph18116077.

7. Zaccaro A., et al. Effects of Resilience Training on Mental, Emotional, and Physical Stress Outcomes in Military Officer Cadets // International Journal of Environmental Research and Public Health. – 2023.

8. Forse J.N., Koltun K.J., Patel V.J., Bird M.B., Lovalekar M., Feigel E.D., Martin B.J., Nindl B.C. Psychophysiological Stress and Resilience Responses to Military Training and Their Associations with Injury and Attrition Status among Male and Female Personnel // Physiology & Behavior. – 2026. – Vol. 304. – Article 115173. – DOI: 10.1016/j.physbeh.2025.115173.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
9(1)-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694